

Suzana Marjanić

Institut za etnologiju i folkloristiku,
Zagreb, Hrvatska
suzana@ief.hr

Disimulacije maske blizanačkih pandemijskih godina 2020-2021.: izvedba, zaštita i subverzija

Sažetak

Kroz izložbene radove skupne izložbe Disimulacija maske (Koprivnica, AK galerija, 23. siječnja – 6. veljače 2021) interpretiram izvedbenu dimenziju pandemijskih maski, koja je postala glavni objekt blizanačkih 2020. –2021. godina (usp. Leone, 2020).

Ključne riječi: *maske, pandemija COVID-19, izložba Disimulacija maske (Koprivnica, AK galerija, 23. siječnja – 6. veljače 2021).*

Jasno je, treba pobjeći, ali kamo?

Roland Topor: *Tlapnje jednoga stanara*

Sociolog Frank Furedi u predgovoru hrvatskom izdanju svoje knjige *Poziv na teror*, a predgovor naslovljava sintagmom „Prijetnja bez imena“, navodi da su na isti dan kad su Mumbai napale male skupine naoružanih muškaraca novinski naslovi u Velikoj Britaniji izvještavali javnost da bi teroristi mogli zaraziti zemlju ptičjom gripom. I nadalje navodi kako se taj scenarij nalazi u izvještaju koji je objavila Komisija nacionalnoga osiguranja za 21. stoljeće Instituta za istraživanje javne politike. Taj je dokument nagađao kako prijetnja pandemijskih bolesti poput SARS-a (2002–2003) i ptičje gripe raste čitavo vrijeme i da bi se zbog neprikladne pripreme za „izbijanje ozbiljne bolesti ili slučaja bioterrorizma u sljedećih 18 mjeseci globalna ekonomija mogla iz ozbiljne recesije prijeći u globalnu depresiju“ (prema Furedi 2009:7). Dalje upućujem na čitanje navedenoga predgovora koji se podudara sa stanjem stvari ovih blizanačkih pandemijskih godina 2020–2021., s razlikom što bi u navedenom scenariju, kao što je ustvrdio bivši senator Bob Graham posljedice bile „10 puta veće od 11. rujna ili stotinu puta veće što se tiče broja ljudi koji bi bili usmrćeni“ (prema Furedi 2009:7). Ukratko, u navedenoj knjizi među ostalim Furedi ističe da opasnosti koje nam predstoje, a to su terorizam, globalno zatopljenje i virusna epidemija, sve više se tumače i doživljavaju kao prijetnje koje su mnogo gore nešto što možemo zamisliti, i pritom je zanimljiv njegov sljedeći iskaz: „One se ujedno predstavljaju kao prijetnje o kojima zapravo znamo veoma malo **i o kojima nismo u poziciji mnogo znati**“ (Furedi 2009:104, istaknula S. M).¹⁷² Upravo na toj poziciji (nemogućnosti) znanja temeljen je ovaj članak o izložbenim primjerima pandemijskih maski/*maskica* na izložbi *Disimulacija maske* (Koprivnica, AK galerija, siječanj 2021), koja dokumentira nekoliko izložbenih i izvedbenih primjera simbolizacije/disimulacije maske u ovim blizanačkim pandemijskim godinama 2002. i 2021., gdje je kao početna točka uzeta *Maska smrti* Tomislava Gotovca a.k.a., Antonia G. Lauera iz orwellovske 1984. godine iz njegova koncepta umjetničke paranoje koja je trajala do umjetnikove smrti (2010), a demonstrira njegov koncept *Paranoia View Art*, paranoidnog pogleda na svijet gdje je maskom smrti najavljivao krah jedne države i nastavak disimulacije jedne druge države.¹⁷³ Navedene je godine umjetnik i najavio svoj koncept umjetničke paranoje o tome da je sve paranoja, da je sve jedna vrsta režije od velikih do malih teorija zavjere, dakle malih teorija zavjere kao što su obitelj i škola do velikih teorija zavjere – same države. Na

172 Film *Iza zatvorenih vrata* (*Songbird*, red. Adam Mason, 2020) fiktionalno dokumentira i COVID-23, zastrašujući virus zbog kojeg ljudi nisu u bolnicama već u posebnim karantenskim - koncentrijskim kampovima.

173 Antropologinja Susanna Trnka navodi kako je 8. ožujka 2020. Češka, pokušavajući ublažiti širenje virusa COVID-19 postala prva zemlja u Europi koja je zakonski propisala obavezno pokrivanje usta i nosa (nošenje zaštitnih maski) na svim javnim površinama. Građani/ke su dobili/e manje od 48 sati (tj. do ponoći 19. ožujka 2020) da se usklade s novim zakonodavstvom. Kako nije bilo dovoljno zaštitnih maski, krenuli su u izradi DIT maski, što je uglavnom bio ženski posao (šivanja). Oko 43 000 osoba, uglavnom žena, pridružilo se Facebook grupi “Česko šiva facemaske” gdje su se dijelili obrasci i savjeti o šivanju kao i o ponovnom osposobljavanju starih šivaćih strojeva (Trnka, 2020). Članak je nastao kao dio serije članaka pod nazivom „Dispatches from the pandemic“.

globalnom političkom planu umjetnikovu paranoju možemo dokumentirati kompjutorskim crvom Stuxnet koji je prvi put otkriven 2010. godine, a smatra se da je razvijan od 2005. godine. Stuxnet je usmjeren na nadzorne sustave i prikupljanja podataka (SCADA) i vjeruje se da je odgovoran za nanošenje značajne štete nuklearnom programu Irana. Iako niti jedna zemlja nije otvoreno priznala odgovornost, pretpostavlja se da je crv cyber oružje koje su zajednički izgradili Sjedinjene Države i Izrael u zajedničkim naporima poznatim kao “Olimpijske igre” („Stuxnet“, [http](#)).

Sama izložba iako je trebala zatvoriti izložbenu sezonu Ateljea Koprivnice 2020. godine, u siječnju 2021. godine poklopila se što se tiče kozmičke godine, s pokladnim vremenom gdje ne govorimo o pokladnoj masci koja može biti saturnska i luperkalijska (magijska), s obzirom na magijsku ili političku dimenziju karnevala (usp. Lozica 1997).¹⁷⁴ S druge pak strane, došlo je do svojevrsnoga preklapanja s pandemijskim događanjima jer je izložba otvorena u tjednu kada su Njemačka i Austrija uvele stroži oblik *lockdowna*, pri čemu je dramatična promjena uvedena u vidu zabrane nošenja pamučnih maski kao i maski iz ručne izrade, kojima se mogla potvrđivati *do-it-yourself* svojevrsna vizija otpora, dakle, od navedenoga tjedna građani i građanke Austrije i Njemačke mogli su nositi samo zaštitne kirurške maske i FFP2 (kratica za *filtering facepiece*, gdje veći broj označava i veću zaštitu) maske. Ukratko, uvedena je svojevrsna zabrana izrada brikolaž maski,¹⁷⁵ kako bi ih možda odredio Claude Lévi-Strauss. Kako doznajemo iz medija, 17. siječnja 2021. godine Austrija je produžila *lockdown* uz obavezno nošenje FFP2 maske. Naime, *lockdown* koji je planiran do 18. siječnja 2021. u Austriji je odgođen zbog neslaganja opozicije po pitanju masovnih testiranja i pravilnika o predočavanju negativnog testa na ulasku u kulturne institucije i hotele. Najavljeno je kako će se FFP2 maske moći kupiti u svim prehrambenim dućanima, a njihovu cijenu regulirat će Ministarstvo zdravlja. Oni slabijeg socijalnog statusa dobit će dvije maske besplatno (Weiss, 2021, [http](#), usp. Herek, 2021, [http](#)). Pritom je *Večernji list* prenio da maske FFP2 imaju gušći i deblji zaštitni sloj, „one s filtrom su skuplje, maske FFP2, filtriraju više od 95 posto čestica iz zraka što ih čini boljom zaštitom od zaraze, no mana im je što isušuju sluznicu“ (Mitrović, 2021, [http](#)). Zanimljivo je da i Njemačka upravo kao i Austrija najveće promjene u vezi novoga *lockdowna* u siječnju 2021. uvodi u vezi zaštitnih maski. Kancelarka Angela Merkel i ministri predsjednici su dogovorili da se više ne smije ulaziti u vozila javnog prijevoza, trgovine i druge zatvorene prostore u maskama „kućne radinosti“. Dogovoreno je da ljudi smiju na tim mjestima nositi samo medicinske maske: jednokratne, poznate kao „kirurške maske“ ili filtrirajuće maske za lice poznate kao maske FFP2 u Europi ili respiratori N95 u SAD-u. Paralelno je takvu odluku donijela i Austrija (Pavić, 2021,

¹⁷⁴ Izložba *Maske prije maskica* postavljena je u sklopu programa *Rijeka 2020 – Europska prijestolnica kulture* (12-28. veljače 2021., Export, Delta, Rijeka) kao hommage riječkom karnevalu, u doba kad se moralo odustati od organizacije većine karnevalskih događanja. Obično se ističe kako se izvedba karnevala (LeFort, LeFort 2010:124) odvija pod maskama, no, primjerice, u ogorskim *mačkarama* (kao i današnjim mućkim) maska i nije toliko bitna (prepoznavanje lica i duše, dakle, moguće je), već je ključna modifikacija odijelom kao i transvestizam mladića (u određenim ulogama) (usp. Marjanić 2017).

¹⁷⁵ Upućujem na web-stranicu tzv. brikolaž maski <https://www.redbubble.com/shop/bricolage+masks>

http). Ukratko, ubrzo su maske anti-COVID 19 postale središte istraživanja nekoliko diskurzivnih praksi, od medicinskih do medijskoga izvještavanja, umjetničkih i *artivističkih* praksi do ironičnih mema (Leone, 2020).¹⁷⁶

Sve izložbene i izvedbene primjere maske na izložbi *Disimulacija maske* objedinili smo pod plakatnim pozivom kolaža pod nazivom *Dada-Joker*, gdje smo spojili performans *Dada-smrt* masku Geogra Grosza i *Jokera* Arthura Flecka u izvedbi Joaquina Phoenixa iz 2019. godine. Naime, kada je George Grosz 1918. godine, krajem Prvog svjetskog rata, šetao Kurfürstendammom u Berlinu kao Dada smrt (mrtvačka lubanja-masku na glavi i građansko odijelo-kostim sa štapom), aktivistički je i dadaistički, s cigaretom u ustima lubanje, upozoravao na političke disimulacije nastavka ratničkih energija.¹⁷⁷ Dakle, sve je vidljivo, rekao bi Antonio Gotovac Lauer a.k.a. Tomislav Gotovac – sve je režija, neki tu režiju vide, a neki ulaze u taj scenarij.¹⁷⁸

Izložbene pandemijske maske

Dnevnik straha (2020) Marka Markovića, koji je izložen u okviru izložbe *Disimulacije maske* (2021),¹⁷⁹ koncipiran je kao dokumentacija SMS poruka, fotografskih i tekstualnih poruka koje prate slijed događaja obitelji iz Osijeka tijekom eskalacije pandemije COVID-19. Ukratko, riječ je o dokumentima SMS poruka između umjetnika Marka Markovića i njegove majke Zorice koja je u vrijeme pandemije bila u samoizolaciji sa sestrom Đurđicom, osobom kojoj je potrebna zdravstvena skrb. SMS poruke, među ostalim, dokumentiraju njihovu samoizolaciju te kako su zbog mjera opreza karantene prestale dobivati socijalnu skrb – kućnu posjetu i medicinsku njegu osoba s invaliditetom. Tako 26. ožujka 2020. (mama) Zorica piše (sinu) Marku kako će u Osijeku biti

176 U kontekstu sjajnih ironičnih memova, navodim Facebook grupu The Belief Narrative Network gdje je Radvilë Saracënë objavila mem s natpisom: „Masks are the new bra. They’re uncomfortable. You only wear them in public. And when you don’t wear one, everyone notices.“

Ili kao što navodi antropolog M. Leone, “medicinska maska” toliko je duboko povezana s disfornom situacijom epidemije da je vrlo malo vjerojatno da će se pretvoriti u naviku ili modu bez negativnog značenja. „U određenom smislu, sličan je fenomenu kondoma: unatoč naporima globalnih marki da kondome pretvore u zanimljiv predmete različitih boja i oblika, kondom uvijek ima neko nelagodno značenje, kao predmet koji treba zaštititi od neplanirane trudnoće i smrtonosnih bolesti.“ Zamjetno je da dok ironični mem Radvilë Saracënë masku uspoređuje s grudnjakom, antropolog M. Leone u kontekstu semiosfere ostvaruje usporedbu s kondomom (Leone 2020: 6).

177 Akcija *Lica Europe* (2020, videodokumentacija četiri akcije/performance) Siniše Labrovića umjetnikov je odgovor na predsjedanje Hrvatske Vijećem Europske unije u okviru kojega je ponudio maske s likom 22 povijesne osobe. Zamjetno je da je kod biranja ličnosti, portreta na papirnatim vrećicama, koje će predstavljati europski i hrvatski identitet kao granicu postavio kraj Prvog svjetskog rata, što se podudara s Groszovom akcijom *Dada-smrt* iz 1918. godine koju smo plakatno povezali sa *Jokerovom* psihozom u izvedbi Joaquina Phoenixa 2019. godine

178 Upućujem na performans *Glupi Antonio predstavlja* (ciklus *Intime*, Jasmina Bavoljak, 2006.; ideja, kamera i režija: Darko Bavoljak; *Golotinja, Majka, Umjetnost*) u kojemu je Tomislav Gotovac odabrao status klauna kao poziciju izmještenosti, prostor slobode sa zamaskiranim licem i spolovilom.

179 Maske izložene na navedenoj izložbi (AK galerija, Koprivnica, 23. siječnja – 6. veljače 2021) mogu se promatrati u okviru dihotomije osobne i političke maske, a koje se pak stapaju krilaticom drugog vala feminizma – „osobno je političko“. Riječ je o radovima sljedećih umjetnika/umjetnica: David Belas, Iva-Matija Bitanga, Darko Brajković Đepeto Njapo, Robert Franciszty, Tomislav Gotovac a.k.a. Antonio G. Lauer, Igor Grubić, Siniša Labrović, Marko Marković, Andrej Zbašnik. Kustoska koncepcija: Suzana Marjanić. Kustosi: Tanja Špoljar, Bojan Koštić i Suzana Marjanić. Više o izložbi <https://www.facebook.com/events/239059341150092>

ključna, kritična sljedeća tri tjedna, što je postala mitska formula, formula retorike građanskoga mita kako ju je odredio Roland Barthes u okviru svoje kritike retorike građanskoga mita aktualne pandemije i manipulacije strahom. U knjizi *Politika straha* Furedi ističe kako se termin *politika straha* pogrešno koristi te da jedna od razlikovnih odrednica našeg vremena nije podržavanje straha nego podržavanje našeg osjećaja ranjivosti; dakle, kumulativni učinak politike straha je povećanje svijesti društva o vlastitoj ranjivosti. „Što se u većoj mjeri osjećamo bespomoćnima, a to će nam vjerojatnije biti teže oduprijeti se sirenskom zovu straha“ (Furedi 2008: 182). Jednako tako 26. ožujka 2020. (mama) Zorica stavlja fotografije dvorane s bolničkim krevetima, naravno praznima, s obzirom da su uvijek u medijima u strategiji zastrašivanja pandemijom dominirale slike praznih bolničkih kreveta, što je još jedan od primjera manipulacije fotografskim „dokumentom“.¹⁸⁰ Navedena fotografija donosi poruku: „Diljem Hrvatske već su spremne dvorane poput ove u Osijeku s bolničkim krevetima za prihvrat velikog broja oboljelih.“¹⁸¹ U tome smislu navodi kako su se *Facebookom* širila lažna fotografija ljesova stradalih od virusa COVID-19 u Italiji; a fotografija je zapravo prikazivala ljesove poginulih migranata, 300 poginulih izbjeglica migranta iz Afrike koji su u listopadu 2013. pokušali doseći obale otoka Lampedusa (fotograf: Tullio M. Puglia) i kako se navedenom fotografijom manipuliralo strahom.

Dnevnik straha naslovom i sadržajem govori o stanju u kojem se nalazi obitelj koja preko poruka bilježi, dokumentira i prati svakodnevni razvoj nastale situacije od potencijalne zaraze, dobivanja i ukidanja skrbi, doručka, ručka i večere, cvata grma jasmína kao i obilježavanja Dana antifašističke borbe. Sve se odvija preko mobitelske aplikacije tijekom prvoga *lockdowna*. I nadalje umjetnikovim određenjem: „Rad govori o emotivnom i pragmatičnom stanju obitelji, općoj neizvjesnosti koja kao da nas vraća deset godina unatrag.“¹⁸²

Zanimljivo je da u duhu svoga slobodarskoga odgoja umjetnik na jednoj fotografiji ulazi s anarhističkom maskom (ili identitetom maskiranoga pljačkaša) u jednu od trgovina, pišući mami kako mu je to oduvijek bila želja. Antropologinja Susanna Trnka navodi kako su se maske u povijesti često koristile za skrivanje nečijeg identiteta (tj. maskiranog pljačkaša) ili za zaštitu sebe (npr. nošenje šala radi zaštite od hladnoće), a maske za lice su sada u doba aktualne pandemije postale znak kolektivne brige, skrbi za zaštitu drugih i tako ujedno zaštitite zajednice (Trnka, 2020). Naravno, ovako shvaćanje maske vrijedilo je za zajednicu koja je slušala pozorno glasove Hrvatskoga stožera gotovo kao jedini glas istine s obaveznom retoričkom figurom o tome „kako su sljedeća dva tjedna ključna“.

180 Dopisivanje se događa između majke i sina koji je u to vrijeme u nemogućnosti dolaska u Osijek iz Beča zbog zatvorenih državnih granica i općih mjera sigurnosti.

181 Usp. <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/korona/3674095/ekskluzivno-direkt-u-areni-provjerili-smo-kako-iznutra-izgleda-jedna-od-najvecih-privremenih-bolnica/> <https://vijesti.hrt.hr/593571/zagreb-u-areni-kreveti-za-lakse-bolesnike>

182 Usp. online razgovor s umjetnikom 6. siječnja 2021. o navedenom radu. Umjetnik bilježi na navedenoj stranici *You-Tueba*: „Referirajući na društveni model uzajamne pomoći Pjotra Kropotkina pri kraju razgovora dolazi do udara potresa, prvo u Hrvatskoj zatim u Austriji (1:12:38)“. https://www.youtube.com/watch?v=SIPj-VlfJ-Y&feature=youtu.be&fbclid=IwAR1AZBx32J_sXvRgJrc6pYd4qPFiFDw965o70VPNt0cHCeMj5lzDMi8JCvM

Maska-živa slika *Almost Human* (2019-2020) koju smo isto tako mogli vidjeti na izložbi *Disimulacija maske* (2021) multimedijalnoga umjetnika Darka Brajkovića demonstrira disimulacije korona-maske, a navedenom živom slikom koju je prvi put izveo 2019. godine, umjetnik/radnik postavlja pitanje i o transhumanizmu koje je u okviru ekonomije kapitala trenutne/svevremenske bezizlazne nepokretne situacije u kojoj stradava radnička klasa/stalež najavljeno ovom globalnom pandemijom. Kao što je kritički o procesima transhumanizma zabilježila Lara Bagar u *Glasi Istre* (28. lipnja 2020., internetsko izdanje) – „U trlišu s maskom na licu nepomično je sjedio u kutu i time ukazao na svu nemoć u koju nas sustav stavlja neprestanom liberalno kapitalističkom represijom, konzumerizmom i izrabljivačkim radom bez prosperiteta čime smo pretvoreni u promatrače te nepomično stojimo na mjestu. Performans ujedno i ukazuje na tehnokratsku transformaciju čovjeka u robota koji mora samo proizvoditi i konzumirati, šutke, bez glasa, geste, pokreta.“ Živu sliku čini odijevanje radničkoga odijela i stavljanja na lice specifične žute „almost human“ maske; stavljanjem na lice navedene maske umjetnik-radnik zauzima pozu koja je nepokretna, nepomična, miču se samo oči i disanje, zauzima poziciju ljudske žive lutke, beživotne lutke bezizlazne situacije. Umjetnikovim riječima:

„U performansu *Almost Human* bavim se alijenacijom i nemoći. Ovaj antijunak je živa skulptura, *tableu vivant* koja svojim djelovanjem ukazuje na našu nemoć, na ukočenost pozicije u koje nas današnji sustav stavlja.“ Riječ je o poziciji u kojoj je otpor zakrčljao; antijunak prekarijata ne može doći na naslovnice kao junak.

Umjetnikov/radnikov osvrt na liminalnu poziciju „almost human“ dokumentiram postavkama Pierrea Clastresa, zastupnika anarhističke antropologije, koji u knjizi *Društvo protiv države: istraživanja iz političke antropologije* (1974) iznosi teoriju o društvima bez država, o tome da će kapitalizam preživjeti samo zbog toga što politički prostor ne daje mogućnost za alternativu. Clastresova je postavka: arhaična društva se temelje na političkoj logici uklanjanja opasnosti da se država uopće pojavi, što znači da civilizirana društva započinju dobrovoljnim sužanjstvom.

Slijedi izložbena Francisztyjeva reakcija na zaštitnu masku protiv virusa SARS-CoV-2. Rad Roberta Francisztyja *Čovječe, ne ljuti se (društvena igra)* temelji se na autorovu hepeningu *Antikorona hepening* ili „*Ako ne mogu plesati, ne želim biti dio vaše revolucije*“ (23. FAKI, 2020. Zagreb; KUM – Kazalište u Močvari, 2021., Zagreb) i performansu *T4 – work in progress* koji je izveo 2005. godine u povodu promocije hrvatskoga prijevoda knjige Charlesa Pattersona *Vječna Treblinka* (prijevod: Robert Jan). Ispod fotografskoga diptiha *Kinizam COVID-19/84* nalazi se postament s fotoalbumom s istoimenom natpisom s fotodokumentacijom autorova pogleda na tzv. COVID-19. Instalacijska maska *Čovječe, ne ljuti se (društvena igra)* Roberta Francisztyja određena je kronotopom 1984–2020. kao politička kamuflaža. U kontekstu navedenoga ističem kako su neki novinari/ke tijekom pandemije COVID-19 isticali da su zaštitne maske psihološki faktor, što bi značilo da je preporuka njihova nošenja tek prividna briga za *nas*. Službena stranica Vlade za pravodobne i točne informacije o koronavirusu (internetski tekst 9. prosinca 2020.) navodi pak da

maske mogu podići svijest o fizičkoj udaljenosti i zdravstveno osviještenom ponašanju. Zaštitnu masku u kronotopu od Orwellove 1984. do post/COVID-19 2020. godine umjetnik je oblikovao kao tihi otpor prekarne klase/staleža koji je još uvijek moguć kao svojevrsno nasljeđe punk kontrakulture i pokreta protiv globalne ekonomije kapitala, pa makar taj tihi otpor bio dokumentiran radničkim „anti-selfiejima“, i to u zagrebačkom javnom prijevozu (tramvaji, autobusi i autobusne stanice). Dok su u pandemijsko doba neki zaista „bili/ostali doma“ kroz građansku kulturu posluha,¹⁸³ neki su, s obzirom da pripadaju prekarijatu, svakoga dana i dalje odlazili na posao unatoč tzv. koronavirusu. Godina 2020. kao godina „fake“ fikcije 1984., fikcija postaje fackija: prihvatiti masku da bi se ušlo u javni prijevoz, no s porukom „FAKE“. Fotoalbum kao knjiga fotodokumenata sadašnjosti sadrži autorov hepening/performans *Antikorona hepening* ili „*Ako ne mogu plesati, ne želim biti dio vaše revolucije*“, akciju *Fahrenheit COVID-19* i niz spomenutih radničkih antiselfija, te poziva u Alisin svijet čudesa s performativima „Pij me!“, „Jedi me!“. Odnosno kako navodi Roland Topor vrlo ozbiljno – „Jasno je, treba pobjeći, ali kamo?“.¹⁸⁴

Maska smrti Tomislava Gotovca od orwellowske 1984.

Prvi segment izložbe *Disimulacija maske* (2021), što se tiče vremenske lente, od te orwellowske, Gotovčeve 1984. godine izložbu čine njegove tri maske smrti iz 1984, 1985. i 1990. godine. Paranoidni pogled na svijet Tomislav Gotovac je najavio u seriji marketinških akcija *Kolportiranje Poleta (1984)*, u kojima je pod sponzorstvom *Poleta* koristio izvedbenu strategiju aproprijacije, maškaranja identiteta (*Maska smrti + ćirilica, Mumija, Srp, čekić i crvena zvijezda, Dimnjačar, Čistač ulica, Sendvič-man s reklamom za Dinamo, Superman, Djed Mraz*), na zagrebačkom Trgu Republike, kada se svakoga tjedna maskirao u drugu ličnost – od maske mrtvaca, radnika sa srpom

¹⁸³ U tome su najviše stradali stariji i nemoćni u domovima za starije i nemoćne osobe, čije je kretanje tih mjeseci *lock-downa* bilo ograničeno na prostor u okviru domova. Kao jedan od dokumenata jednoga zagrebačkoga doma za umirovljenike navodim sljedeće upute od dana 29. 01. 2021. „Stožer civilne zaštite Republike Hrvatske donio je Odluku o izmjenama Odluke o uvođenju nužnih epidemioloških mjera za područje Grada Zagreba (NN 8/2021) temeljem koje su Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, HZJZ i NZJZ ‘Dr. Andrija Štampar’ donijeli 30. 01. 2021. Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije COVID-19 za pružatelje socijalne usluge smještaja za starije osobe i osobe s invaliditetom u sustavu socijalne skrbi.

Nove epidemiološke mjere bit će na snazi do 28. 02.2021. ili do donošenja novih mjera.

Novim epidemiološkim mjerama DOZVOLJENE SU POSJETE KORISNICIMA U VANJSKIM PROSTORIMA PRUŽATELJA USLUGA (IZNIMNO u sobi korisnika III. stupnja usluge na IV. katu kada iz objektivnih razloga posjet nije moguće organizirati u vanjskim prostorima pružatelja usluga).

Sukladno ovoj uputi, OD SRIJEDE, 03. 02. 2021. korisnicima Doma za starije osobe xx bit će omogućeni posjeti kako slijedi:

- posjete se omogućuju prvenstveno članovima obitelji (obveznik iz ugovora) odnosno prijateljima korisnika koji nemaju vlastitu obitelj ili kad član obitelji nije u mogućnosti posjetiti korisnika;
- posjete su ograničene na najviše JEDNOG posjetitelja po korisniku po terminu;
- posjete će biti moguće OD Ponedjeljka do Petka u sljedećim terminima:
korisnicima smještenim na 1., 2. i 3. katu 14,30 – 17,30 sati
korisnicima smještenim na 4. katu 15,00 – 17,30 sati;
- posjete su moguće u trajanju od 30 minuta po terminu (...).“

¹⁸⁴ O ostalim izložbenim segmentima maske na navedenoj izložbi usp. katalog izložbe *Disimulacija maske* (2020).

i čekićem do Djeda Mraza – da bi pod tim krinkama prodavao *Polet*. U živoj slici *Maska smrti + ćirilica* Tomislav Gotovac u svijetlom građanskom odijelu s maskom smrti na licu na Trgu Republike (Zagreb, 1984) prodaje *Polet* s uzdignutim plakatom-performativom u rukama *NE SMIJE SE VIKATI KUPITE POLET*, pri čemu je prvi dio performativa pisan latinicom, a drugi dio *KUPITE POLET* ćirilicom, tako da se dobivaju dvije plakatne poruke – na latinici *NE SMIJE SE VIKATI*, a na ćirilici *KUPITE POLET* koje se u zasebnom čitanju međusobno poništavaju. Godinu dana kasnije izvodi akciju *Maska smrti na polju* u mjestu Dužice kod Siska (snimio: Ivan Posavec). Za razliku od prethodne fotografije, žive slike na kojoj ima građansko odijelo s maskom smrti i gdje u urbanom ambijentu navedena krabulja ne djeluje toliko začudno, ovdje u prirodi nagom tijelu umjetnika, u apsolutnoj slobodi, kontrastirano je lice zastrto plastičnom maskom lubanje. Slijedi dokumentacija sarajevskoga performansa iz 1990. godine (*Paranoia View Art. Hommage to Glenn Miller*, Caffe galerija Zvono Sarajevo, 15. veljače 1990. – posudba radova iz Instituta Tomislav Gotovac; prvi put javno prikazanog na riječkoj retrospektivnoj izložbi zahvaljujući Darku Šimičiću, koji je uz Zoru Cazi Gotovac te Institut Tomislav Gotovac jedan od inicijatora) koji isto tako demonstrira umjetnikov koncept *Paranoia View Art*, paranoidnog pogleda na svijet gdje je maskom smrti najavljavao krah jedne države i nastavak disimulacije jedne druge države.

Ističem kostimografski paket uvodnoga dijela sarajevskoga performansa iz 1990. godine koji se odvija uz pjesmu *I'm Old Fashioned* u izvedbi orkestra Glenna Millera. Umjetnik stoji na postolju, polunag, u crvenim gaćicama i crvenim dokoljenkama kao ostacima kostimografske figure Supermana, a umjesto crvene petokrake na čelu sada poput Georgea Grosza ima masku smrti – iskeženu, iscerenu bijelo-crnu lubanju koja podsjeća na užas konc-logora ili pak nuklearne katastrofe (navedenu je masku koristio u živoj skulpturi *Maska smrti + ćirilica* u seriji akcija *Kolportiranje Poleta* iz 1984.) – a uz spomenutu pjesmu umjetnik izvodi ideološke pozdrave različitih *nekropolitika*. Pored teorija zavjere vezanih uz Millerov nestanak, zvučna kulisa jazz-swing glazbe Glenna Millera u brojnim Gotovčevim performansima upućivala je na zvučnu kulisu američkih vojnih operacija protiv Njemačke, ali i na činjenicu da je J. B. Tito došao na vlast uz zvukove Millerove *big band* glazbe.

***Post scriptum* ili Arthur Fleck – Joker**

Deset godina prije Orwellove fikcijske 1984. godine Željko Borčić izvodi *Akciju za konfrontacijsku reakciju*, koja je u podnaslovu imala performativ-poziv “Iskoristite zadnju priliku da još ove godine postanete popularna ličnost”, a koja je kao akcija propitivanja identiteta održana krajem 1974. u organizaciji revije *Start* i Galerije SC. Na Trgu ispred Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu Slobodan Tadić, prema Borčićevoj zamisli, fotografirao je pozvane i nepozvane prolaznike s maskama poznatih osoba (npr. Brigitte Bardot, Belmonda, Jackie Kennedy...) koje su mogli odabrati među ponuđenima. Jednom je prigodom Željko Borčić istaknuo, a što bi se moglo interpretativno povezati i s konceptom *Lica Europe* (2020) Siniše Labrovića – „Moj je još uvijek jaki dojam da je prije 40 godina većina sudionika već unaprijed imala čvrsto ‘formulirane’ uzore, a jedan dio nažalost čak je

bio razočaran što među ponuđenim maskama nije mogao pronaći svoga idola. Uglavnom popularnog nogometaša, pjevača, filmske i TV zvijezde.”

Povodom autobiografske izložbe *Prvi svjetski psihokibernetički superautoportret* (Galerija SC, Zagreb, 1973.) Željko Borčić izjavljuje – “God. 1965. naišao sam na jednu vrlo intrigantnu i vrlo inovativnu knjigu – *Psihokibernetika* (1960.) Maxwella Maltza, genijalnog i vrlo uspješnog plastičnog kirurga iz New Yorka šezdesetih godina. Kroz svoj profesionalni rad on je otkrio da unatoč činjenici što je mogao mijenjati lica svojih pacijenata, nije bio u stanju uvijek i zadovoljiti njihova očekivanja po pitanju izgleda, i to prvenstveno iz psiholoških razloga. Zaključio je da osim *face liftinga* njegovim je pacijentima potreban ‘psihološki lifting’” (Borčić, prema Marjanić 2014: 397–406). Željko Borčić izvedbeno je svojom uličnom *Akcijom za konfrontacijsku reakciju* tematizirao i značenje latinske riječi *persona* kakvo joj je pridao Jung u odrednici *maske*, fasade koja je barijera između osobe i okruženja, gdje se u svakodnevici to *maskirno* (s posvemašnjim odsustvom *osobnoga*) proteže i na samo srce koje se *maškara* (veli moćni Držić). Odnosno, kao i Maxwell Maltz sa svojom psihokibernetikom Željko Borčić je shvatio kako je mnogima, osim recimo duševno ranjenom Jokeru (u izvedbi Joaquina Phoenixa) koji je pronašao svoju masku (izgledam onako kako se osjećam), potreban psihološki *lifting*.¹⁸⁵

Na tragu Borčićeve akcije možemo se prisjetiti Goffmanova aforizma „Svijet nije naravno pozornica, ali je teško napraviti oštru razliku između onoga što jest i što nije izvedba“ (1959) koji s obzirom na pandemijsku krizu možemo modificirati u smislu kako je teško napraviti oštru razliku između onoga što jest i što nije izvedba pandemije, zbog čega postoje nacionalne mutacije virusa, zbog čega bi, ako nadalje primijenimo, postavke anarhističke antropologije, nacionalne odlike virusa mogle biti ukinute nacionalnim granicama (gdje svaka država proklamira vlastiti sustav nadzora nad pandemijom), a ukidanjem nacionalnih granica poništavamo i medijske istine i post-istine o bolesti COVID-19. Dovoljno je možda zadržati se na jednom nelogičnom, apsurdnom primjeru. Ministar gospodarstva, poduzetništva i obrta Darko Horvat u *Jutarnjem listu* 13. lipnja 2020. objavljuje razgovor s naslovom „Novog lockdowna više neće biti, a milijarde iz EU stižu početkom 2021.“. Navedeni naslov dvostruko je nelogičan: otvara naime pitanje iz kojega znanja, okvira, ministar gospodarstva pouzdano zna (iz vremenskoga okvira 13. lipnja 2020.) da novog *lockdowna* više neće biti; odgovor *ad absurdum* bio bi iz pozicije znanja da pandemije u smislu Soderberghove fiksijske (zapravo, stvarne) pandemije i nema.¹⁸⁶ I sljedeće pitanje koji nad/naslov sugerira; zbog čega nam iz

¹⁸⁵ U kontekstu etnoteatrološkoga predstavljanja koje je sumirao Ivan Lozica kao teatralno, teatrabilno i teatarsko ponašanje, kao teatralno ponašanje možemo dokumentirati nošenje dizajnerskih maski ili pak DIY maski svojevrsnoga revolta i pobune, dok se teatrabilnost maske očituje u vrlo često teatrabilnim izrazitima moći na vlasti (da uporabim Sloterdijkovu sintagmu političkog *typhosa*) Kriznoga stožera.

¹⁸⁶ Film je nadahnut epidemijom SARS-a iz 2002. i 2003. godine te pandemijom svinjske gripe iz 2009., a fiktivni virus odnio je 26 milijuna života (Zakaria 2020: 17). Zamjetno je da Zakaria u svojoj pandemijskoj knjizi navodi kako su nekoć šišmiši živjeli udaljenije od ljudi no deforestacijom, njihove su bolesti sve brže postajale naše. Suprotno tvrdi Merlin D. Tuttle, znanstvenik i osnivač međunarodne nevladine organizacije Bat Conservation International, voditelj neprofitne organizacije Merlin Tuttle’s Bat Conservation, u članku „Give Bats a Break“ [Dajte, ostavite šišmiše na miru] iz 2017., gdje iz ekocentrične vizure ističe kako je nemoguće da su šišmiši utjecali na pojavu zaraze, obzirom na to da smo tijekom većeg dijela ljudske povijesti zajedno sa šišmišima živjeli u špiljama, zatim u slamnatim koliba-

EU počekom 2021. stižu milijarde? Naime, što se tiče prvoga pitanja novinar *Jutarnjega lista* Gojko Drljača usmjerio je pitanje na sljedeće – „Može li si i Hrvatska uopće dopustiti još jedno zatvaranje gospodarstva?“ na što je navedeni ministar, među ostalim, odgovorio: „Mislim da si tako nešto nećemo moći priuštiti i to iz vrlo jednostavnog razloga – nećemo imati čime to sve platiti.“ Može se zamijetiti još jedan nelogičan zaključak jer navedeni odgovor podrazumijeva da smo si „mi“ (RH?, deprivirani građani i građanke ove socijalno ugrožene zemlje u kojoj u doba pandemije osobe oboljele od raka ostaju bez prava na lijekove)¹⁸⁷ prvi *lockdown* navodno priuštili (Horvat 2020: 46).

Antropolog Christos Lynteris navodi kako se u suvremenom smislu protuepidemijska maska pojavila u kontekstu epidemije mandžurske kuge 1910–11., te kako više od stotinu godina od svog nastanka, maska ostaje, u svom najosnovnijem masovno proizvedenom i često korištenom obliku, materijalno i vizualno uglavnom nepromijenjena. No, Lynteris postavlja sljedeće pitanje: djeluje li i dalje kao zaštitna maska efikasno?¹⁸⁸ „Prikazane kao posljednja barijera između nas i virusa ubojice koji dolazi, ‘maske protiv kuge’ na kraju nas pretvaraju u vrstu koja naseljava predsoblje vlastitog izumiranja“ (Lynteris 2018).¹⁸⁹

Krenimo dalje na završni okvir ove pandemijske krize blizanačkih godina 2020–2021. Svoju knjigu *Vječiti povratak fašizma* Rob Riemen, dakako, ne slučajno otvara podsjećanjem na čuveni roman *Kuga* Alberta Camusa: dakle, jednog proljetnog jutra u alžirskom gradu Oranu naiđe liječnik na mrtvog štakora na stubištu. Sljedećega dana nađe ih još tri, a u danima koji su uslijedili nailazio je na mrtve štakore po cijelome gradu, susrećući se pritom s bolesnicima koji su svi imali iste simptome – kvržice, mrlje i groznicu. Shvatio je da je riječ o epidemiji kuge.

---

ma i brvnarama, no posljednjih stotinu godina trend je postao obrnut. Populacija šišmiša se uslijed industrijalizacije smanjila, a suvremeni ljudi počeli su živjeti u zgradama koje isključuju šišmiše iz svojih habitata. S obzirom na našu dugu povijest bliskih veza, razumljivo je da smo razvili otpornost jedni prema drugima u odnosu na bolesti. Možda to objašnjava zašto je bilo tako teško dokumentirati šišmiše kao izvore smrtonosnih bolesti kod ljudi i zbog čega je potrebno negirati poništiti demonizaciju šišmiša (Tuttle 2017: 44, usp. Đurđević, Marjanić 2020).

187 Usp. HINA, 2021. „Situacija nikad nije bila gora‘: Uvjetovani režim isporuke lijekova uveden za 22 bolnice“. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/situacija-nikad-nije-bila-gora-uvjetovani-rezim-ispоруke-lijekova-uvaden-za-22-bolnice-15056935>

188 U semiotičkom smislu maska kao vidljivi dio zaštite štiti od nevidljivoga „neprijatelja“ virusa, u aktualnom slučajnu od koronavirusa koji izaziva bolest COVID-19.

189 Navodim projekt *The Ecenet 201 Scenario/ Scenarij događaja 201* koji simulira izbijanje novog zoonotskog koronavirusa koji se prenosi sa šišmiša na svinje kao posrednice prijenosa na ljude, što dovodi do teške pandemije, dakle, nešto slično scenariju filma *Zaraza* (2011) Stevena Soderbergha. Patogen i bolest koju on uzrokuje uglavnom su oblikovani kao SARS, no lakše se prenosi od oboljelih s blagim simptomima. Bolest započinje na svinjogojskim farmama u Brazilu, isprva tiho i polako, no zatim se sve brže širi. Kada se počne efikasno širiti od osobe do osobe u gusto napučenim četvrtima nekih mega gradova u Južnoj Americi, epidemija eksplodira. Prvo se širi zrakoplovom u Portugal, Sjedinjene Države i Kinu, a zatim u mnoge druge zemlje. Ne postoji mogućnost da cjepivo bude dostupno u prvoj godini. Postoji izmišljeni antivirusni lijek koji može pomoći oboljelima, ali ne i značajno ograničiti širenje bolesti. Scenarij završava nakon 18 mjeseci sa 65 milijuna smrtnih slučajeva. („The Event 201 scenario“, [http](http://www.centerforhealthsecurity.org/our-work/Center-projects/completed-projects/spars-pandemic-scenario.html)), usp. Sa SPARS Pandemic Scenario koji je napravljen 2017. <https://www.centerforhealthsecurity.org/our-work/Center-projects/completed-projects/spars-pandemic-scenario.html>

Na tragu navedenoga scenarija možemo se prisjetiti razmatranja kulturalnoga filozofa Roba Riemena koji je u svojoj knjizi *Vječiti povratak fašizma* (2010), dakle, desetak godina prije iniciranja navedenoga pandemijskoga scenarija, zapisao: “I otrovna biljka koja iznova niče mora narasti prije no što rasprostire svoj otrov. Mi smo tek na početku suvremenog fašizma koji ne treba uspoređivati s krajem fašizma iz dvadesetog stoljeća, već s njegovim početkom” (usp. Riemen 2015: 9).

No vlasti su navedeno uporno opovrgavale, jer posljednje što su željele bilo je sijanje panike. Međutim, kako kaže Riemen: „Činjenice ne nestaju time što ih se nije čelo.“ U ovoj pandemijskoj krizi stvar je psihotično obrnuta – za razliku od vlasti u Camusovu romanu koja je uporno opovrgavala činjenice, u slučaju krize 2020–2021. vlast uporno sije paniku „matematikom straha“ (da uporabim određenje Lea Rafolta)¹⁹⁰ – danonoćno se iščitavaju brojke oboljelih, umrlih, brojke su fantastičnih razmjera, a jedan dio podanika/naroda ipak traži vlastitu istinu; podanici su razdijeljeni – na one koji se žele cijepiti i cijepe se i one koji su negativno-kvalitativno proglašeni teoretičarima zavjera i antivakserima, antimaskerima.¹⁹¹ No razliku od fiktivne pandemije u filmu *Zaraza (Contagion, 2011)* Stevena Soderbergha, koji zaista tematizira pandemijski scenarij, u ovoj pandemijskoj krizi što se tiče Hrvatske tek od 9. srpnja 2020. maske su postale obavezne, odnosno kao što glasi odluka Kriznoga stožera – „Nacionalni stožer kreće prema uvođenju obavezne samoizolacije za osobe koje dolaze iz Srbije i BiH, okupljanja će se ograničiti na sto osoba, a maske će biti obavezne u svim zatvorenim prostorima“ (prema Krnić, Žabec, 2020, [http](#)). Odlučeno je ipak da će to biti od jeseni te godine nakon prve pandemijske turističke sezone (Krnić, 2020, [http](#)). Odnosno odlukom Stožera: „U slučaju drugog vala epidemije ili pojavljivanja većih žarišta novog koronavirusa zbog turističke sezone u Hrvatskoj će se preporučiti nošenje zaštitnih maski, a razmišlja se i o tome da njihovo nošenje postane obavezno“ (Krnić, 2020, [http](#)).

Završno s nekom utjehom nade upućujem na biorazgradive maske sa sjemenkama cvijeta spremnima za sadnju koje je dizajnirala Marianne de Groot-Pons, grafička dizajnerica koja živi i radi u Utrechtu u Nizozemskoj. Materijal je rižin papir i sadrži sjemenke cvijeća koje su čak i vidljive. Riječi nade koje upućuje su: „Dakle, zemlja ostaje sretna, pčele, priroda, ljudi također sretni. Prodajem masku s imenom Marie Bee Bloom. I svijet će procvjetati!“

190 I nadalje njegovom argumentacijom: „Biovirus je, kaže Berardi, živi organizam koji zrači neživim bićima, postaje info-virus, koji zauzvrat djeluje na psihosferu, gdje potom zaustavlja apstraktno funkcioniranje stroja, pa tijela usporavaju svoje pokrete, naposljetku odustajući od djelovanja. Opasno usporavanje i rezignaciju tog tipa koja nalikuje na predaju, Berardi naziva psiho-deflacijom. Slijediti ograničenja koja nam nameću institucije više razine, makar bile i kontradiktorne, poput Stožera ili Svjetske zdravstvene organizacije ili pak Europske komisije, moguće je i usporedno sa stvaranjem vlastitog i proaktivnog epidemiološkog menadžmenta, koji vodi pozitivnom scenariju“ (Rafolt, 2020, [http](#)).

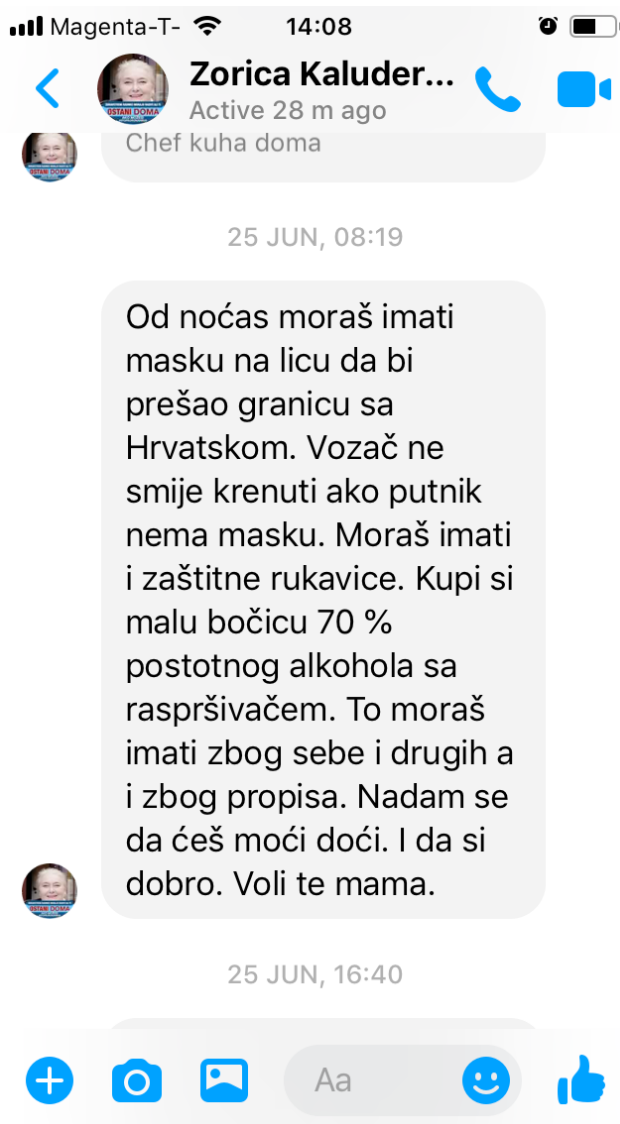
191 Sociolozi Branko Ančić sa zagrebačkog Instituta za društvena istraživanja i Dražen Cepić sa Sveučilišta u Zadru proveli su istraživanje pod nazivom “Tko su antimaskeri u Hrvatskoj? Prilog istraživanju antimaskerske reakcije tijekom pandemije bolesti COVID-19 u Hrvatskoj” u znanstvenom časopisu *Sociologija i prostor*. Zaključuju da kad se gleda klasna pripadnost antimaskera bez umirovljenika, najviše ih je u radničkoj klasi (25,2%) te u višoj klasi (13,6%) te da iako se čini da ih u javnosti, a osobito na društvenim mrežama ima puno, „istraživanje je pokazalo da se u Hrvatskoj samo 13 posto osoba izjašnjava kao antimaskeri a među njima je 2,7 posto onih koji misle da korona ne postoji“. Pritom istraživači ističu da je pandemija tumačena različitim teorijama zavjere, „od interpretacija da je riječ o virusu kreiranom u kineskom laboratoriju, preko toga kako se prenosi kroz 5G mrežu do toga kako Bill Gates želi masovno procijepiti svjetsku populaciju s namjerom da ubije većinu ljudi“ (RTL, 2021).

Literatura:

- Bagar, Lara, „Ljeto koronarno“ 2020. je počelo: Fort Bourguignon za neke nove generacije. *Glas Istre*, <https://www.glasistre.hr/glazba/ljeto-koronarno-2020-je-pocelo-fort-bourguignon-za-neke-nove-generacije-651481>, 2020.
- Clastres, Pierre, *Društvo protiv države: istraživanja iz političke antropologije*, Disput Zagreb 2020.
- Đurđević, Goran i Suzana Marjanić, Šišmiš. U: *Politički leksikon: pandemije*. ur. Zlatko Bukač, Biljana Kašić, Jelena Kupsjak, Atila Lukić i Gordan Maslov. <https://www.politicki-leksikon.com/sismis-demonizirani-kineski-sismis/>, 2020.
- Furedi, Frank, *Politika straha: s onu stranu ljevice i desnice*, Izdanja Antibarbarus, Zagreb 2008.
- Furedi, Frank, *Poziv na teror: rastuće carstvo nepoznatog*. Naklada Ljevak, Zagreb 2008.
- Herek, Snježana, *Od sutra u Austriji obavezna FFP2 maska, kazna 25 eura*, <https://www.vecernji.hr/vijesti/od-sutra-u-austriji-obvezna-ffp2-mask-a-kazna-25-eura-1463429>, 2021.
- Horvat, Danko, *Novog lockdowna više neće biti, a milijarde iz EU stižu početkom 2021.* (razgovarao Gojko Drljača). *Jutarnji list* 13. lipnja 2020., str. 46-47.
- „The Event 201 scenario“. <https://www.centerforhealthsecurity.org/event201/scenario.html>
- Krnić, Ivana, *Maske od jeseni obavezne za sve? Trebat će se nositi u zatvorenom prostoru, javnom prijevozu i mjestima gdje se okuplja ili boravi veći broj ljudi*, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/maske-od-jeseni-obavezne-za-sve-trebat-ce-se-nositi-u-zatvorenom-prostoru-javnom-prijevozu-i-mjestima-gdje-se-okuplja-ili-boravi-veci-broj-ljudi-10398514>, 2020.
- Krnić Ivana i Žabec Krešimir, 2020. *Maske postaju obavezne, a Stožer će danas donijeti još odluka, saznali smo o čemu se radi!*. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/maske-postaju-obavezne-a-stozer-ce-danas-donijeti-jos-odluka-saznali-smo-o-cemu-se-radi-15007147>, 2020.
- LeFort, Pierre i Geneviève, *Maska*. Zagreb: Kulturno informativni centar, Jesenski i Turk, Zagreb 2010.
- Leone, Massimo, *The semiotics of the anti-COVID-19 mask*, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10350330.2020.1868943>, 2020.
- Lozica, Ivan, *Hrvatski karnevali*, Golden marketing, Zagreb 1997.
- Lynteris, Christos, *Plague Masks: The Visual Emergence of Anti-Epidemic Personal Protection Equipment*, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01459740.2017.1423072>, 2018.

- Marjanić, Suzana. 2014. *Kronotop hrvatskoga performansa: od Travelera do danas*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, Udruga Bijeli val, Školska knjiga, Zagreb 2017.
- Marjanić, Suzana, *Postajanje-Drugim: fragmenti mačkara Dalmatinske zagore*, U: Župa Ogorje - Putovima života i vjere između Svilaje i Moseća (zbornik radova). Vicko Kapitanović, ur. Split: Kulturni sabor Zagore, Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu; Ogorje: Župa sv. Jure mučenika; Crivac: Župa sv. Franje Asiškog, 523-536.
- Mitrović, Mia, *Pogledajte koliko kod nas koštaju maske koje su obvezne u Bavarskoj: Nema navale*, <https://www.vecernji.hr/zagreb/objavljene-cijene-maski-koje-su-od-nedavno-obvezne-u-bavarskoj-u-hrvatskoj-nam-jos-ne-trebaju-1462676>, 2021.
- Pavić, Snježana, *Njemačka ulazi u još striktniji lockdown od dosadašnjeg: Najveća promjena tiče se maski*. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/njemacka-ulazi-u-jos-striktniji-lockdown-od-dosadasnjeg-najveca-promjena-tice-se-maski-15044075>, 2021.
- Rafolt, Leo, *Plaši me izostanak pozitivnog scenarija oko korona-krize*. (razgovarao Srećko Pulig). *Novosti*, 28. srpnja 2020. <https://www.portalnovosti.com/leo-rafolt-plasi-me-izostanak-pozitivnog-scenarija-oko-korona-krize>
- Riemen, Rob, *Vječiti povratak fašizma*. 2. izdanje, TIM press, Zagreb 2015.
- RTL, *Otkriveno tko su antimaskeri u Hrvatskoj, u kojim strankama ih je najviše, ali i koliko ljudi vjeruje da korona – ne postoji*. <https://www.rtl.hr/vijesti-hr/novosti/hrvatska/4015628/otkriveno-tko-su-antimaskeri-u-hrvatskoj-u-kojim-strankama-ih-je-najvise-ali-i-koliko-ljudi-vjeruje-da-korona-ne-postoji/>, 2021.
- Stuxnet*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Stuxnet>
- The SPARS Pandemic Scenario*, <https://localnews8.com/coronavirus-coverage/>
- Trnka, Susanna, *First in Masks? How Czechs Wore Face Masks When There Weren't Any Available*, <http://somatosphere.net/2020/first-in-masks.html/>, 2020.
- Tuttle, Merlin D., *Give Bats a Break*. *Issues in Science and Technology* 33/3, 2017, str. 41–50.
- Weiss, Aurora, *Austrija produžila lockdown, a obavezno i nošenje FFP2 maske*. <https://www.24sata.hr/news/austrija-produzila-lockdown-a-obavezno-i-nosenje-ffp2-maske-740200>, 2021.
- Zakaria, Fareed, *Deset lekcija za svijet poslije pandemije*. Fraktura, Zagreb 2020.

Foto-prilozi:

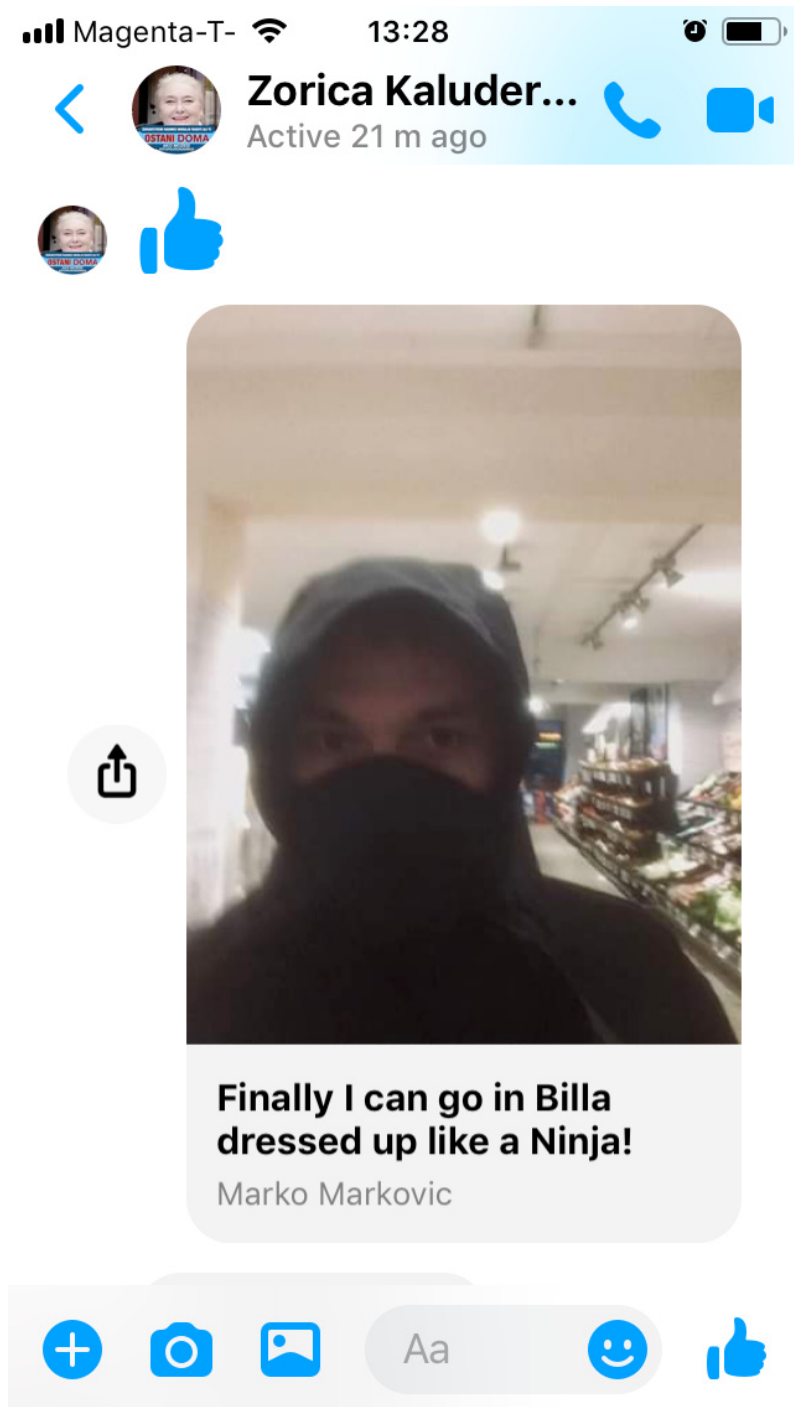

Foto 1: Marko Marković: Dnevnik straha (2020)

Foto 2: Kolaž Dada-Joker, kolaž – George Grosz: Dada smrt + Joker u izvedbi Joaquina Phoenixa; koncept: Suzana Marjanić; dizajn: Bojan Košić, plakat skupne izložbe Disimulacija maske (AK galerija, Koprivnica, siječanj 2021).

Foto 3: Darko Brajković Đepeto Njapo: *Almost Human* (2020). Foto: Dejan Štifanić

Foto 4: Robert Franciszty: *Antikorona hepening* ili „Ako ne mogu plesati, ne želim biti dio vaše revolucije“, FAKI, Zagreb, MEDIKA, 2020. Fotografija: Karla Budišćak¹⁹²

192 Usp. video: https://www.youtube.com/watch?v=2o27_B2tNIA&t=299s

Dissimulations of the Mask in Twin Pandemic Years 2020-2021: Performance, Protection and Subversion

Abstract

Through the exhibition works of the collective exhibition Disimulation of the Mask (Koprivnica Gallery AK, 23 January – 6 February 2021), the article interprets the performance dimension of pandemic masks, which can be considered as the object of the twin years 2020-2021 (Leone, 2020).

Key words: *masks, pandemic COVID-19, the exhibition Disimulation of the Mask (Koprivnica Gallery AK, 23 January – 6 February 2021).*

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.